Analysis of the Scientific Thesaurus for Forming Students' Socio-Cultural Values in the Educational Environment of Higher Education Establishment

Zaredinova Elvira

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6054-3064>

Ph.D., Associate Professor, Scientific Correspondent, Institute for Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv)

Abstract

The urgent problem of forming students' socio-cultural values in the educational environment of higher education establishment and the need to analyze its scientific thesaurus have proved in the article. The scientific thesaurus is presented as a system of concepts, which reflects the methodological, theoretical and methodological aspects of the phenomenon under study. There are three groups of concepts that make up the submitted scientific thesaurus: 1) the terms that characterize the methodological aspects of the phenomenon under study (axiological, cultural and environmental scientific approaches, strategic and tactical principles of forming socio-cultural values); 2) the terms that characterize the theoretical aspects of the process of forming socio-cultural values (society, culture, socio-culture, values and socio-cultural values); 3) the terms that reflect the methodological aspect of student's socio-cultural values formation (educational environment, environment formation, forms, methods, technologies of forming socio-cultural values).

Key words: scientific thesaurus, values, socio-cultural values, educational environment, higher education establishment.

Актуальність дослідження. Ціннісна сфера особистості є її базовим складником, який набуває особливої значущості в періоди соціальних трансформацій, оскільки цінності є регулятором й мотиватором поведінки. Сучасні глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, швидкий темп розвитку суспільства актуалізують важливість у житті людини саме соціокультурних цінностей. Тому що вони визначають самобутність певної культури, яка відрізняє її від інших, а також притаманну даній культурі ментальність, унікальність її культурно-історичного досвіду. Отже, соціокультурні цінності об'єднують соціокультурні особливості певного суспільства, соціальні аспекти різних етнічних груп та певної особистості. Таким чином, є очевидною синтетична, інтегративна природа феномену соціокультурних цінностей, що має філософське, соціологічне, культурологічне й психологічне коріння (цей аспект соціокультурних цінностей детально висвітлено нами у попередніх працях [2]). Ураховуючи складну міждисциплінарну природу соціокультурних цінностей, а також

феномену освітнього середовища як площини їх формування у закладі вищої освіти [7; 8; 9; 14; 15], набуває доцільності аналіз наукового тезаурусу досліджуваної проблеми. Варто також відзначити, що одним із суттєвих критеріїв зрілості певної концепції, на думку відомих методологів (Г. Корнетов, В. Краєвський) є обґрунтованість її термінологічного апарату, що і зумовлює актуальність зазначеної проблеми статті.

Дослідження соціокультурної та середовищної проблематики представлені такими напрямками, як-от: обґрунтування феномену соціокультури (П. Сорокін); сучасне трактування соціокультурного підходу (Н. Черниш, О. Ровенчак); психологічний формат соціокультурних цінностей (В. Білскі, Г. Олпорт, М. Рокич, Ш. Шварц, Е. Шпрангер); студіювання соціокультурних цінностей у межах дисертаційних робіт (Т. Артимонова, І. Баранова, Д. Даянова, Л. Демідова, О. Карасьова, З. Назаркіна та ін.); загальнофілософське трактування середовища (В. Корнетов, В. Лепський, І. Тон); концепція середовищного (Ю. Мануйлов), полісередовищного (М. Федорова) підходів у освіті; теорія середовищно зорієнтованого навчання (Ю. Мануйлов, Т. Менг, С. Сергєєв); ознаки середовища (М. Чорноушек); принцип доцільності середовища для людини (В. Міхельсон, Г. Стоколс); імерсивність, присутність й інтерактивність середовища (С. Сергєєв); питання співвідношення понять „середовище” й „простір” (А. Журавльов, Л. Петько, І. Шендрик); типи освітнього середовища: акмеологічне середовище (А. Деркач, І. Соловйов), професійно-креативне середовище (З. Курлянд), інформаційно-освітнє середовище (Л. Панченко); контекстне середовище (О. Щербакова), рефлексивно-освітнє середовище (А. Бізяєва), рефлексивно-контекстне освітнє середовище (В. Желанова); рефлексивно-емпатійне середовище (О. Фаст), рефлексивно-освітнє середовище як умова культурного самовизначення студента (О. Малахова). Проте при такій зацікавленості різними аспектами середовищної проблематики, питання щодо цілісного розгляду наукового тезаурусу проблеми формування соціокультурних цінностей в освітньому середовищі ЗВО залишається дослідженою лише аспектно.

Метою статті є висвітлення наукового тезаурусу проблеми формування соціокультурних цінностей в освітньому середовищі ЗВО.

Виклад основного матеріалу. З’ясуємо сутність феномену «тезаурус», що походить від давньогрецького (thésaurós – скарб, скарбниця, запас) й тлумачиться як

науковий і культурний феномен, який забезпечує порозуміння учених і практиків у світовому освітньому просторі та узгодженість методологічних засад дослідження певних проблем; система понять, що призначені людині для їх засвоєння й актуалізації з метою успішної орієнтації у предметній площині наукових знань [10].

Грунтуючись на поданій дефініції, ми визначаємо *науковий тезаурус* як систему понять, яка відбиває методологічні, теоретичні й методичні аспекти певного феномену і є засобом для його опису.

Методологічні аспекти феномену соціокультурних цінностей та освітнього середовища ЗВО у контексті їх формування пов'язані з реалізацією ідей аксіологічного, соціокультурного, середовищного наукових підходів. При цьому *аксіологічний підхід* (І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, А. Міщенко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова) ми розуміємо як методологічну стратегію, спрямовану на формування ціннісно-смыслові сфери студентів. При цьому відбувається присвоєння студентом об'єктивних цінностей та їх трансформація – в особистісно значущі. Сутність *культурологічного підходу* (Є. Бондаревська, Б. Гершунський, Е. Гусинський, Н. Злобін, В. Козирев, М. Каган, Ю. Турчанінов, В. Франкл) полягає в трактуванні процесу формування соціокультурних цінностей як засобу становлення людини в культурі. Проте «людина не тільки «споживає» культуру, а й створює її», тобто людина творить культуру, а культура творить людину. Отже, людина є суб'єктом культури, носієм культурного світопорядку (М. Каган) [3]. Базуючись на ідеях фундатора середовищного підходу до освіти Ю. Мануйлова [4], розуміємо *середовищний підхід* як освітню стратегію, яка базується на ідеї формування особистості студента, зокрема, його соціокультурних цінностей засобом створення певного середовища. Тобто, впливаючи на середовище й змінюючи його, викладач перетворює середовище на засіб соціокультурного формування особистості студента.

Зазначені підходи конкретизовано в *стратегічних* (аксіологічної спрямованості освіти; культурно-історичної детермінації освіти; людиноцентризмі; систематичності й послідовності у формуванні аксіосфери особистості; етапності та трансформації цінностей з нижчих на вищі; зв'язку аксіогенезу з професіогенезом особистості; середовищної орієнтації) та *тактичних* (моделювання змісту, форм і методів формування соціокультурних цінностей; активності; інтерактивності й партнерства;

задачно-ситуативної насиченості; технологізації) *принципах* формування соціокультурних цінностей особистості студента.

Теоретичні аспекти тезаурусу проблеми формування соціокультурних цінностей пов'язані з розглядом соціокультурних цінностей та його семантичних складників (соціум, культура, цінності), а також феномену освітнього середовища.

Беручи до уваги розуміння «соціуму» – як суспільства, що є цілісною соціальною системою; людською спільністю певного типу (родові і сімейно-споріднені, соціально-класові, національно-етнічні, територіально-поселенські спільності); соціальним оточенням людини, сукупністю форм діяльності людей, що склалися історично [13], маємо відзначити, що семантичний складник соціокультурних цінностей «соціо» акцентує увагу на їх соціальній детермінації на індивідуальному та на надіндивідуальному рівні, ураховуючи вплив як різних соціальних груп, колективів, верств населення, так і суспільства в цілому. Отже, соціальний контекст соціокультурних цінностей пов'язаний з конкретними суспільними умовами певної країни.

Найбільш суттєвими ознаками сучасного українського суспільства, які впливають на процес формування соціокультурних цінностей студентів, є такі, до першооснови суспільного та політичного устрою; вплив на культурний та освітній простір України фундаментальних цінностей громадянського суспільства західної культури, а саме: парламентаризму, пріоритету прав людини, права всіх етнічних груп і національних меншин у складі поліетнічної нації, свободу пересування та інші громадянські свободи, обмеження ролі держави в суспільстві; соціальна стратифікація українського суспільства як «розташування індивідів і груп з гори вниз горизонтальними шарами (стратами) за ознакою нерівності в прибутках, власності, рівнів освіти, обсягу влади, професійному престижі, стилі життя» [12]; соціальна мобільність (термін П. Сорокіна), що пов'язана в сучасній Україні з масовою міжпрофесійною мобільністю, спадними соціальними переміщеннями; освітня мобільність.

Щодо феномену «культура», зауважимо, що найбільш доцільними у контексті проблеми дослідження соціокультурних цінностей є нормативні визначення культури, в яких акцентується увага на підпорядкуванні людей нормам, цінностям і моделям

поведінки. Так американський культуролог Т. Парсонс, відомий як засновник теорії «соціальних систем», з одного боку, розмежовує суспільство і культуру як різні складові людської діяльності, а з іншого – виокремлює структури, утворені на перетині соціальних і культурних систем. Такою структурою науковець вважає соціальну культуру. Т. Парсонс виокремлює два основні компоненти соціальної культури – цінності та норми. У соціальному аспекті цінності набувають інтеграційної інтенції, через що Т. Парсонс називає їх «соцієтальними» цінностями. Реалізація культурних цінностей, перетворення їх на норми є актом взаємопроникнення соціальних і культурних систем [5].

Отже, базуючись на окресленій позиції, *тлумачимо культуру як соціальне явище в її аксіологічному вимірі й розуміємо як соціально зумовлену сферу ціннісних зв'язків, характерних для певного суспільства, що є результатом соціальних взаємодій. У цьому контексті соціокультурні цінності є тими аксіологічними орієнтирами, які визначають зміст предметної людської діяльності, а людина стає і об'єктом, і суб'єктом культури.*

Стосовно феномену цінностей, варто відзначити, що він є одним із найбільш досліджуваних у сучасному науковому дискурсі. Вітчизняна дослідниця С. Горбатюк зазначає, що «сьогодні в науковому доробку є низка теорій та концепцій, які обґрунтовують феномен цінностей, однак подекуди вони суперечать одна одній, що, власне, підтверджує складність цього поняття в системі філософських і гуманітарних дискурсів, неоднозначність у різних культурних традиціях» [1, с. 22].

Особливу зацікавленість, у контексті проблеми поданого дослідження, викликає трактування цінностей у площині *соціокультурної реальності*, здійснене у студіях фундатора дослідження феномену соціокультури П. Сорокіна. На думку відомого соціолога, *цінності*, як ідеали, норми, смисли, світоглядні орієнтації, є нематеріальними утвореннями і надбудовуються людством над фізичною та органічною реальностями у результаті розгортання суспільно-історичного процесу [11].

Трактування *цінностей* як вищих принципів, які забезпечують згоду як в малих суспільних групах, так і в усьому суспільстві в цілому, конструюючи модель соціальної системи, в якій акт людської взаємодії є клітинкою цієї системи, зустрічаємо у Т. Парсонса [6, с. 30]. Відтак, у тлумаченні поняття «цінність» П. Сорокін й Т. Парсонс базувались на позиції, що цінність є продуктом соціальної взаємодії. Саме тому вони

розглядають цінність через її складники, а саме: особистість – як суб'єкт взаємодії; суспільство – як сукупність взаємодіючих індивідів; культура – як сукупність цінностей.

Беручи до уваги наукові позиції П. Сорокіна та Т. Парсонса визначаємо *соціокультурні цінності* як ґрунтовні життєві смисли, на яких базується людина у повсякденному житті, у ставленні до навколишньої дійсності й у яких зафіксовано певні моделі соціальної поведінки та особливості певної культури.

Методичні аспекти тезаурусу досліджуваної проблеми відбивають систему умов ефективного формування соціокультурних цінностей в межах освітнього середовища університету. На сьогодні існують такі загальновідомі моделі освітнього середовища, як: антрополого-психологічна модель (В. Слободчиков); комунікативно зорієнтована модель (В. Рубцов); еколого-особистісна модель (В. Ясвін); екопсихологічна модель (В. Панов); психодидактична модель (В. Лебедева, В. Орлов).

У форматі представлених моделей, а також в інших дослідженнях феномену освітнього середовища обґрунтовано такі суттєві властивості освітнього середовища ЗВО, як-от: системність й багаторівневність (В. Слободчиков); відсутність фіксованих рамок у часі і просторі (М. Черноушек); соціокультурна відповідність (Ю. Кулюткін, В. Мастерова, С. Тарасов); відкритість, комунікативність, «міжсуб'єктна» спрямованість (В. Рубцов, О. Ярошинська); гучкість й варіативність (В. Панов); інтегрованість (В. Лебедева, В. Орлов); контекстуальність (В. Желанова); діяльнісний характер (Г. Беляєв); розвивальна спрямованість (О. Писарчук, В. Ясвін).

Ураховуючи окреслені властивості освітнього середовища, трактуємо його як систему різного рівня умов, можливостей та ресурсів об'єктивного та суб'єктивного характеру (соціокультурних, психологічних, дидактичних, просторово-предметних), що цілісно, інтегровано впливають на особистість студента з метою розвитку його особистісного потенціалу у всіх важливих сферах (мотиваційній, ціннісно-смысловій, суб'єктній, комунікативній), формування професійно-особистісних якостей, готовності до виконання соціальних ролей, а також самореалізації як суб'єкта соціуму і культури. Зауважимо, що умови освітнього середовища є динамічними й змінюються залежно від етапів середовищеутворення, які, відповідно меті кожного етапу детермінуються

певними методами, формами, технологіями формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі ЗВО.

Висновки. У поданій статті висвітлено науковий тезаурус проблеми формування соціокультурних цінностей в освітньому середовищі ЗВО. Ураховуючи трактування наукового тезаурусу як системи понять, яка відбиває методологічні, теоретичні й методичні аспекти певного феномену і є засобом для його опису, а також усталену в науці схему методологічного аналізу, репрезентований тезаурус містить три групи термінів, а саме: 1) терміни, що характеризують методологічні аспекти досліджуваного феномену (аксіологічний, культурологічний, середовищний наукові підходи; стратегічні та тактичні принципи формування соціокультурних цінностей); 2) терміни, що характеризують теоретичні аспекти процесу формування соціокультурних цінностей (соціум, культура, соціокультура, цінності, соціокультурні цінності); 3) терміни, що відбивають методичний аспект формування соціокультурних цінностей студента (освітнє середовище, середовищеутворення, форми, методи, технології формування соціокультурних цінностей).

Перспективним вектором дослідження вважаємо розробку цілісної таксономії наукового тезаурусу проблеми формування соціокультурних цінностей в освітньому середовищі ЗВО.

References

1. Gorbatyuk S.E. Theory of Values as a Methodological Basis of the Axiology of Socio-humanity Security. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. Series: Public Administration. 2016. No. 4. P. 20–30.
2. Zaredinova E.R. Socio-cultural Values as an Object of Interdisciplinary Research // Modern Educational Process: Essence and Innovative Potential: Materials Report. Scientific and Practical Conference of Institute for Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2016 / ed. by I.D. Bech and Zh.V. Petrochko. Vol. 5. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2017. P. 98–104.
3. Kagan MS Philosophy of Culture. SPb. : Petropolis, 1996. 446 p.
4. Manuilov Yu.S.. The Environmental Approach in Education [Text]: dis. ... Dr. ped. sciences: 13.00.01. Moscow, 1997. 192 p.
5. Parsons T. Sketch of the Social System // About Social Systems. Translated from English by A. Harrash. Ed. by V.F. Chesnokova and S.A. Belanovsky. Moscow: Ed. "Academic Project", 2002. P. 545–687.
6. Parsons T. The System of Modern Societies: Translation from English by L.A. Sedov and A.D. Kovalev. Moscow: Aspect Press, 1998. 270 p.

7. Petko L.V. *Vyklyky XXI stolittia dlia osvithnoho prostoru Ukrainy. Naukovi pratsi ChNU: nauk. zhurnal* [The challenges of educational space in the 21st century] / Chornom. Nats. un-t im. Petra Mohyly; red. kol.: O.P.Meshchaninov (holova) [ta in.]. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly, 2017. Vol. 303. Issue 291. P. 10–14.

8. Petko L.V. *Vykhovnyi potentsial metodu sytuatsiinoho analizu («Case study» method) u formuvanni profesiino oriientovanoho inshomovnoho navchalnoho seredovyshcha v umovakh universytetu* [Educational potential of the «Case study» method for the forming of the professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.D.Drahomanova. Serii 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia: zb. nauk. pr.*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, 2015. Issue 27. P. 133–140.

9. Pet'ko L.V. *Filosofs'ko-lingvistychni idei' rozuminnja mizhljuds'koi' komunikacii' u social'nomu seredovyshhi* [Philosophical and linguistic ideas of interpersonal communication in professional sphere] / *Naukovi zapysky NaUOA. Ostrog: Vyd-vo «Ostroz'ka akademija», 2015. Serija «Filologichna». Issue. 53. P. 353–356.*

10. Sysoeva S.O., Sokolova I.V. Problems of Continuing Professional Education: Scientific Research Thesaurus: Scientific Edition / NAPN of Ukraine. – Institute of Pedagogical Education and Adult Education, Ministry of Education and Science of Mariupol State Humanity University. Kyiv: Publishing House "EKMO", 2010. 362 p.

11. Sorokin P.A. Human. Civilization. Society / General editorial, compiler and foreword by A.Yu. Sogomonov: Translation from English. Moscow: Politizdat, 1992. 543 p.

12. Social Stratification [Electronic resource]. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Socium>. – Title from the screen.

13. Society URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Socium>.

14. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in conditions of university and upbringing of moral and ethical values (on illustration of the phenomenon «honesty» and «lie») *Intellectual Archive*. 2016. Vol. 5. No. 1 (January). Toronto : Shiny World Corp., Canada. PP. 98–111.

15. Kovalynska I.V., Ternopilska V.I. A Survey of multicultural education in Ukraine: state approach. *Science and practice: Collection of scientific articles*. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P. 256-259.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378:37.013.42:37.013.43

Заредінова Ельвіра. Аналіз наукового тезаурусу формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

У статті доведена актуальність проблеми формування соціокультурних цінностей студентів у освітньому середовищі закладу вищої освіти й необхідність аналізу її наукового тезаурусу. Представлено науковий тезаурус як систему понять, яка відбиває методологічні, теоретичні й методичні аспекти досліджуваного феномену і є засобом для його опису. Визначено три групи понять, що складають поданий науковий

тезаурус: 1) терміни, що характеризують методологічні аспекти досліджуваного феномену (аксіологічний, культурологічний, середовищний наукові підходи; стратегічні та тактичні принципи формування соціокультурних цінностей); 2) терміни, що характеризують теоретичні аспекти процесу формування соціокультурних цінностей (соціум, культура, соціокультура, цінності, соціокультурні цінності); 3) терміни, що відбивають методичний аспект формування соціокультурних цінностей студента (освітнє середовище, середовищеутворення, форми, методи, технології формування соціокультурних цінностей).

Ключові слова: науковий тезаурус, цінності, соціокультурні цінності, освітнє середовище, середовищеутворення.

Зарединова Эльвира. Анализ научного тезауруса формирования социокультурных ценностей студентов в образовательной среде учреждения высшего образования.

В статье представлена актуальность проблемы формирования социокультурных ценностей студентов в образовательной среде учреждения высшего образования и необходимость анализа ее научного тезауруса. Представлены научный тезаурус как систему понятий, которая отражает методологические, теоретические и методические аспекты изучаемого феномена и является средством для его описания. Определены три группы понятий, составляющих представленный научный тезаурус: 1) термины, характеризующие методологические аспекты изучаемого феномена (аксиологический, культурологический, средовой научные подходы; стратегические и тактические принципы формирования социокультурных ценностей); 2) термины, характеризующие теоретические аспекты процесса формирования социокультурных ценностей (социум, культура, социокультура, ценности, социокультурные ценности); 3) термины, отражающих методический аспект формирования социокультурных ценностей студента (образовательная среда, средообразование, формы, методы, технологии формирования социокультурных ценностей).

Ключевые слова: научный тезаурус, ценности, социокультурные ценности, образовательная среда, средообразование.

Література

1. Горбатюк С.Є. Теорія цінностей як методологічна основа аксіології соціогуманітарної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія : Державне управління. 2016. № 4. С. 20–30.
2. Заредінова Е.Р. Соціокультурні цінності як предмет міждисциплінарного дослідження // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. І.Д. Беха, Ж.В. Петрович. – Вип. 5. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 98–104.
3. Каган М.С. Философия культуры. – СПб.: Петрополис, 1996. – 446 с.
4. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Москва, 1997. 192 с.

5. Парсонс Т. Очерк социальной системы // О социальных системах; пер. с английского А.Харраша / под ред. В.Ф. Чесноковой, С.А.Белановского. – Москва: Изд. «Академический проект», 2002. С. 545– 687.

6. Парсонс Т. Система современных обществ: пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева. Москва: Аспект Пресс, 1998. 270 с.

7. Петько, Л. В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці [Чорноморського державного ун-ту імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія: Педагогіка : наук. журн. / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили; ред. кол.: О.П.Мещанинов (голова) [та ін.]. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9455>

8. Петько Л.В. Виховний потенціал методу ситуаційного аналізу («Case study» method) у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. ; за ред. академіка В.І.Бондаря. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. Вип. 27. С. 133–140.

9. Петько Л.В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна»: зб. наук. праць / укл. І.В.Ковальчук, Л.М.Коцюк, С.М.Новоселецька. Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2015. Вип. 53. С. 309–312.

10. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / НАПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманит. ун-т Київ: Видавничий дім «ЕКМО», 2010. 362 с.

11. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.

12. Соціальна стратифікація [Електронний ресурс]. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціум>. – Назва з екрана.

13. Соціум URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціум>.

14. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in conditions of university and upbringing of moral and ethical values (on illustration of the phenomenon «honesty» and «lie») *Intellectual Archive*. 2016. Vol. 5. No. 1 (January). Toronto : Shiny World Corp., Canada. PP. 98–111.

15. Kovalynska I.V., Ternopil'ska V.I. A Survey of multicultural education in Ukraine: state approach. *Science and practice: Collection of scientific articles*. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P. 256-259.